

ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) ความพร้อมของแรงงานนอกระบบกับการเป็นสังคมสูงอายุในประเทศไทย
(ภาษาอังกฤษ) Self-employed Workers' Preparation for Aging among Thailand's
Aging Society

ชื่อผู้รับทุน สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชื่อผู้วิจัย ๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สนิเตชารักษ์¹ หัวหน้าโครงการวิจัย
๒. อาจารย์ พรทิพย์ เนติภารัตนกุล² นักวิจัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเตรียมความพร้อมของแรงงานนอกระบบกับการเป็นสังคมสูงอายุในประเทศไทย ภายใต้โครงสร้างทางประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสูงอายุ แรงงานนอกระบบยังขาดซึ่งสวัสดิการความคุ้มครองดูแลที่เหมาะสมและเพียงพอเท่าที่ควร แม้จะมีความพยายามทำให้แรงงานนอกระบบเหล่านี้ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและทางสังคมจากรัฐผ่านระบบการประกันสังคมแต่ยังไม่เป็นผล จึงทำให้งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความพร้อมหรือไม่พร้อมในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และที่อยู่อาศัยก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุจากแรงงานนอกระบบที่มีอายุระหว่าง ๔๐-๕๕ ปี โดยอาศัยวิธีวิจัยเชิงเอกสารสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศเพื่อใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจการเตรียมความพร้อม วิธีวิจัยเชิงสำรวจสอบถามความพร้อมของแรงงานนอกระบบและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจัดประชุมกลุ่มย่อยสะท้อนมิติในเชิงลึก

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่มีความพร้อมในมิติทางสังคมอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านการเตรียมรับบทบาทและสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไป การเข้าร่วมกิจกรรมต่างทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ด้านสวัสดิการสังคมในแง่ของการศึกษาและเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน และด้านการใช้เวลาว่างและงานอดิเรก ในด้านสุขภาพแรงงานนอกระบบก็มีความพร้อมอย่างมากเช่นเดียวกันทั้งในด้านการเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายและการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจต่อการเป็นผู้สูงอายุ การพยายามพึ่งพาตนเอง และติดตามข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพเป็นประจำ อย่างไรก็ตาม มิติทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย มีหลายองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงความไม่พร้อมต่อการเป็นผู้สูงอายุ ในด้านเศรษฐกิจ เช่น การไม่ได้จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในแต่ละเดือน การออมเงินในรูปแบบการฝากสะสม และการหารายได้อื่นนอกเหนือจากเงินเดือนประจำ ในด้านที่อยู่

¹ Ph.D. (Demography), Institute for Population and Social Research, Mahidol University. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มือถือ ๐๘ ๑๐๐๑ ๙๓๙๒ Email: teera.sd@gmail.com, tera@tu.ac.th

² สม.ม. (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มือถือ ๐๘ ๑๔๙๐ ๐๗๐๕ Email: netipak@hotmail.com

อาศัย เช่น การจัดเตรียมลักษณะของที่พักอาศัยที่เหมาะสมสำหรับคนสูงอายุ การเอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิต เมื่อเป็นผู้สูงอายุจากภาครัฐ อาทิ เงินกู้ที่อยู่อาศัย สวัสดิการต่าง ๆ การใช้บริการด้านที่อยู่อาศัยจากรัฐและเอกชน

ความพร้อมหรือไม่พร้อมของแรงงานนอกระบบก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุในแต่ละมิติทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพและที่อยู่อาศัยนั้นมีความแตกต่างกันออกไปตามคุณลักษณะในด้านต่าง ๆ ของแรงงานนอกระบบ ทัศนคติของแรงงานนอกระบบที่มีต่อความเป็นผู้สูงอายุ และแนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่นำมาใช้อธิบาย แรงงานนอกระบบที่มีความ “ไม่พร้อม” กับการก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ได้แก่ ๑) มิติทางสังคม คือ เพศหญิง อายุวัยปลายก่อนเป็นผู้สูงอายุ (๕๐-๕๙) เป็นคนต่างถิ่น ไม่เคยประสบภาวะการเจ็บป่วยในรอบปีที่ผ่านมา ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กร/ชมรมในชุมชน ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนไม่ได้ ไม่มีบทบาทในชุมชนและสังคม ได้รับการสนับสนุนด้านข้อมูลและข่าวสารจากครอบครัว แต่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวไม่สู้จะดีนัก และไม่มีระยะห่างจากสังคมพอสมควร ๒) มิติทางด้านเศรษฐกิจ คือ อายุวัยปลายก่อนเป็นผู้สูงอายุ (๕๐-๕๙) สมรสแล้วแต่ไม่มีบุตร ไม่ค่อยเปลี่ยนงาน รายได้ต่ำ ไม่มีเงินออม ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนไม่ได้ ไม่มีบทบาทในชุมชนและสังคม ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือตนเองน้อยกว่าขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น และต้องการการสนับสนุนในภาคปฏิบัติมากนัก ๓) มิติด้านสุขภาพ คือ เพศชาย สมรสแล้วและอยู่ด้วยกัน แต่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวไม่สู้จะดีนัก ไม่คิดแยกตัวออกจากสังคม ไม่ได้ให้ความสำคัญด้านสังคมและที่อยู่อาศัย พึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ไม่ต้องการการสนับสนุนด้านความรู้ ๔) มิติด้านที่อยู่อาศัย คือ รายได้ต่ำ ไม่มีเงินออม ไม่ได้อาศัยอยู่คนเดียวเมื่อแก่ตัว เป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรมในชุมชน ไม่มีบทบาทในชุมชน ครอบครัวเห็นและยอมรับในคุณค่า แต่ไม่ได้ให้การเหลื่อด้านสิ่งของเงินทอง และอารมณ์ มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีนักกับครอบครัว ไม่ค่อยมีเพื่อน และไม่ต้องการสนับสนุนด้านความรู้

เสียงสะท้อนจากแรงงานนอกระบบในพื้นที่ยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า ๑) แรงงานนอกระบบทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดมีความสนใจสวัสดิการของรัฐในหลายด้าน และต้องการให้รัฐส่งเสริมให้ตนเองมีความพร้อมในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ เช่น เงินกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ กองทุนการออมแห่งชาติ การช่วยเหลือให้แรงงานนอกระบบมีเงินออมมากขึ้น ฯลฯ แต่ต้องการให้รัฐประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนผู้มีสิทธิมากยิ่งขึ้นเนื่องจากเป็นโครงการที่มีประโยชน์ ๒) แรงงานนอกระบบทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดมีความสนใจโครงการสวัสดิการของรัฐโดยจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นภาระทางเศรษฐกิจของตนเองในปัจจุบัน ๓) มีความต้องการดูแลตนเองยามสูงอายุด้วยตนเอง โดยไม่พึ่งพิงรัฐและลูกหลานฝ่ายเดียว พวกเขายินดีและมีศักยภาพในการดูแลตนเองในระดับหนึ่ง ทั้งในด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย สังคม และเศรษฐกิจ แต่อีกด้านหนึ่งพวกเขาต้องการการสนับสนุนจากรัฐ ในเรื่องของคุณภาพในการบริหารจัดการระบบสวัสดิการ ทั้งนี้เพื่อรองรับและส่งเสริมทำให้พวกเขาสามารถดูแลตนเองในวัยสูงอายุได้เต็มที่มากขึ้นโดยไม่เดือดร้อนผู้อื่น ๔) สวัสดิการทางสังคมในลักษณะของตัวเงิน เช่น การช่วยเหลือลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาโรค การถือบัตรทองใน

ระบบประกันสุขภาพ การจ่ายเบี้ยยังชีพ ยังเป็นสิ่งที่แรงงานนอกระบบในสองพื้นที่เห็นด้วยและไม่ต้องการให้ล้มเลิกโครงการ นอกจากสวัสดิการด้านตัวเงินแล้ว แรงงานนอกระบบยังปรารถนาที่จะได้รับสวัสดิการในรูปของการบริการสำหรับผู้สูงอายุเช่นเดียวกับในต่างประเทศ เช่น ร้านค้าจำหน่ายสิ่งของราคาถูกลง ค่าบริการซ่อมแซมบ้านราคาถูกลง ศูนย์บริการดูแลรับฝากผู้สูงอายุชั่วคราวในระหว่างวัน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษานี้คือ ๑) ตระหนักว่าการเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุเป็นความรับผิดชอบส่วนบุคคล การมอบสวัสดิการทางสังคมโดยที่ปัจเจกบุคคลไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตอนาคตของตนเองนั้นสร้างปัญหาและความหนักใจให้แก่หลายฝ่าย ๒) จัดสวัสดิการโดยใช้ค่านิยมทางสังคมที่อยู่บนความเป็นอัตลักษณ์ของไทยโดยเรียนรู้แนวทางของประเทศอื่น ๓) กระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่ระดับชุมชน ๔) สร้างความน่าเชื่อถือของระบบประกันสังคม รวมถึงสวัสดิการทางสังคมอื่น ๆ ๕) จัดเงื่อนไขด้านเวลาในการจ่ายเงินเข้าระบบโดยพิจารณาตามอาชีพของแรงงานนอกระบบ

Title Self-employed Workers' Preparation for Aging among Thailand's Aging Society
Researcher Lecturer Dr. Teera Sindecharak³ (Research Director)
Lecturer Pornthip Netiparatanakul⁴ (Researcher)
Affiliation Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University
Duration April 2011 – January 2012 (9 months)

Abstract

This research article aims to explore the self-employed workers' preparation towards the aging life. The social welfare in many countries does not properly cover the self-employed workers' interests. In Thailand, there is a social insurance system as a state's effort to provide the self-employed workers the better quality of life, but it is still not unsatisfyingly effective. Research data are collected from Thai self-employed workers aged 40-59 by using the survey research method and the focus group techniques.

The findings are as follows: Most of the Thai self-employed workers prepare themselves quite well in social dimension: adapting the changing roles and social status, doing some social activities as their leisure, participating as a member of some groups within their communities. The preparation for health is another dimension which they also do well. They are likely to maintain their physical and mental health. They also seek for the information about health and illness as well. However, the self-employed workers do not well prepare themselves in economic and accommodation dimensions. They do not arrange or look for more safe and proper residence for their later lives, including not searching for any information about the housing welfare provided from state and private sector.

By using focus group techniques, self-employed workers' opinion and needs are revealed as follows: 1) Thai self-employed workers in both urban and rural areas are interested

³ Ph.D. (Demography), Institute for Population and Social Research, Mahidol University. Assistant Professor at Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University Mobile: (66) 08 1001 9392 Email: teera.sd@gmail.com, tera@tu.ac.th

⁴ M.A. (Sociology), Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. Lecturer at Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. Mobile: (66) 08 1490 0705 Email: netipak@hotmail.com

in social welfare system. They also need the state to strengthen their potentials to prepare their aging life, especially in financial dimension. 2) The social welfare they need should not be their financial burden. 3) Actually, self-employed workers would not like to be other's burdens. 4) The financial forms of social welfare: National Savings Fund as an old-age savings mechanism and Monthly Old Age Allowance are still needed.

Significant policy suggestions are: 1) Pushing forward the idea of personal responsibility for self-employed workers to take care of themselves and emphasizing the negative results caused by having no preparation. 2) Arranging the social welfare system based on the significant social or community values. 3) Emphasizing the role of community as a mediator to facilitate the necessary resources to promote the elderly welfare as well as encouraging other agencies in community to cooperate in the system. 4) Enhancing the creditability of social security system and other kinds of social welfare. 5) Creating the optional ways of payment to social security system due to the different types of self-employed workers' occupational characteristics.